

Verzuiling in het Medemblik van de jaren vijftig

In eerdere jaaruitgaven (2017 en 2018) hebben we al kort stil gestaan bij aspecten van verzuiling in het verenigingsleven en in het onderwijs. Met deze bijdrage willen we nader stilstaan hoe die verzuiling doorwerkte in het persoonlijke domein van Medemblikkers. Tenslotte gelden de jaren vijftig van de vorige eeuw in velerlei opzicht als een belangrijke periode in de wordingsgeschiedenis van de naoorlogse samenleving. Ook in de Medemblikker samenleving heeft die periode van verzuiling een bepaald stempel gedrukt op het doen en laten van mensen.

Ad Dudink tekent herinneringen op vanuit zijn katholieke achtergrond en staat daarbij ook even stil bij de politieke component van de verzuiling. De protestante en de neutrale zuil worden door Sjaak Pronk belicht aan de hand van interviews met stadsgenoten die uit eigen ervaring en beleving aspecten van die verzuiling laten optekenen.

Intro op de katholieke zuil

In de jaren vijftig is de katholieke zuil in Medemblik van grote invloed geweest op de samenleving. Het is de periode van mijn katholieke jeugdijaren. Als misdienaar in de Martinuskerk beleefde ik vele aspecten van het geloofsleven. De lesgevers op de lagere school en de ULO waren toen de fraters van Tilburg. Een aantal persoonlijke kerkherinneringen en schoolherinneringen krijgen hierbij aandacht. Voor de deelname aan het katholieke verenigingsleven heb ik gekozen voor voetbal. In deze bijdrage heb ik mijn terugblik aangevuld met beschrijvingen over de volgende onderwerpen: bestuur, kerkgebeuren, onderwijs, verenigingsleven, winkels en media.

Stadsbestuur en Katholieke Volkspartij

De bekende katholieke burgemeester Peters is in 1952 al twintig jaar de belangrijkste burger van de stad. Zijn katholieke voorganger P. Schoutsen werd in 1920 aangesteld. Veel Medemblikkers weten dat hij voortleeft in een bekende straatnaam. Dat sommige namen onenigheid kunnen geven tussen katholieken en protestanten in de gemeenteraad toonde een heftige discussie op 6 september 1952. De Sonoystraat is een naamgeving geweest, die destijds voor veel katholieken niet acceptabel was. Een historische terugblik naar de Tachtigjarige Oorlog geeft de verklaring. De opvolger van burgemeester Peters is wederom katholiek. Het is drs. Henk Letschert, die tot 1965 de nieuwe burgervader van de stad is.

In de vijftiger jaren is de Katholieke Volkspartij (KVP) toonaangevend in het stadsbestuur. De cijfers van de gemeenteraadsverkiezingen in 1954 laten zien dat de katholieke zuil de hoogste positie inneemt: KVP (43,4%), PvdA (25,8%), protestantse partijen (bij elkaar 18,5%), CPN (6%) en de VVD (5,5%). Dat de katholieken toen ook landelijk de toon zetten, vertellen de Kamerzetels. In 1956 telt de Tweede Kamer 150 zetels en 49 daarvan zijn toegevallen aan de KVP. De VVD telde toen slechts 13 zetels. Ja, andere tijden!

De verkiezingen van 2021 demonstreren de achteruitgang van een partij die in 1980 is opgericht: het CDA. De KVP, de ARP (Anti-Revolutionaire Partij) en de CHU (Christelijk-Historische Unie) hoopten op een succesvolle regeringspartij. Aanvankelijk lukte dat, want dertig jaar geleden had het CDA nog 54 zetels in de Tweede Kamer. Men kan zich afvragen of de huidige positie van het CDA samenhangt met de kerkelijke ontzuiling in ons land. De partij heeft nu nog slechts 15 zetels.

Geert Huizinga geeft in zijn proefschrift (1940) een bekende verklaring voor de toename van de katholieke bestuurlijke invloed in de dertiger jaren: 'Het groote kindertal bij de Rooms-Katholieken is een vaststaand en bekend feit.' Ouders van kleine katholieke gezinnen krijgen ook in de vijftiger jaren bezoek van de pastoor met zijn wens: 'Graag meer kinderen!'

Het katholieke kerkgebeuren

Elke dag was er om zeven uur een kerkdienst. Al om half zeven begon de klok te luiden als oproep voor de 'vroegmis'. Op zondag is er bovendien om tien uur een 'hoogmis', een plechtigheid met zangkoor en preek. Begin jaren vijftig is pastoor Bakker de bekende naam in de parochie. Hij is dan 45 jaar priester en al 20 jaar werkzaam in Medemblik. In 1950 krijgen zijn huishoudster (Mej. J.M. Steur) en zijn dienstbode (Mej. W. de Meijer) de bekende eremedaille verbonden aan de Orde van Oranje Nassau. Pastoor Bakker is in maart 1954 overleden. Zijn opvolger is G. Heemskerk.

Wie in de jaren vijftig naar een kerkdienst ging, zag ogenblikkelijk de tweedeling tussen man en vrouw. Op de banken rechts knielden de mannen en links de vrouwen. Jongens mochten toen nog niet bij hun moeder zitten en meisjes niet bij hun vader. Deze tweedeling gold ook voor twee bekende plekken om je zonden te belijden: de biechtstoelen.

Een biechtstoel is een meubel dat in rooms-katholieke kerken wordt aangetroffen en waarin de biecht wordt afgenomen. Meestal bestaat de biechtstoel uit twee delen, gescheiden door een rooster of gordijn. Het is de bedoeling dat de biechteling anoniem blijft, zijn ruimte is dan ook duister zodat de priester hem niet kan herkennen. De priester zit aan de ene kant, de biechteling knielt aan de andere kant.

Afb. 1: Biechtstoel in de Martinuskerk (2021).

Als we met de schoolklas gingen biechten, leerde ik in de kerk altijd een vast rijtje voor mijn zonden: Thuis ongehoorzaam geweest, mijn broertje gepest en op school niet mijn best gedaan. Na deze bekentenis kreeg je meestal als straf (penitentie) een paar weesgegroetjes bidden en dan zouden je zonden vergeven zijn.

*Wees gegroet Maria, vol van genade
De Heer is met U
Gij zijt de gezegende onder de vrouwen, en
Gezegend is Jezus, de vrucht van Uw schoot
Heilige Maria, Moeder van God
Bid voor ons, zondaars,
Nu en in het uur van onze dood.*

Dit gebed tot Maria zit ongetwijfeld in het geheugen van iedereen die katholiek is opgevoed. Een bekende herhaling gebeurde bijvoorbeeld door middel van de rozenkrans. Men laat dan een bidsnoer met vijf grote en vijftig kleine kralen door de handen gaan. Bij de kleine kralen wordt het Weesgegroet gebeden, bij de grote het Onze Vader. Een kerkdienst met rozenhoedjes bidden ter ere van Maria was er bijna elke avond in mei en oktober. In de weken voor Pasen (de vastentijd) is de rozenkrans bijna elke dag in gebruik.

Als ik terugdenk aan het katholieke gebeuren in de Sint-Martinuskerk speelt mijn functie als misdienaar een belangrijke rol. Na de eerste communie konden jongens misdienaar worden. De selectie vond vanuit de pastorie plaats. Daar wisten ze of de ouders regelmatig de kerk bezochten. Voor vader en moeder was het een eer wanneer hun zoon in toog en superplie de priester mocht assisteren voor het altaar. Teksten werden toen in het latijn uitgesproken met de rug naar het publiek.

De bekende schuldbelijdenis in het begin van de mis is nog makkelijk op te roepen: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa! Dat was bij ons nauwelijks te verstaan. Dat het ook anders kon hoorde ik in een kerk in Tilburg bij een bezoek aan mijn oom en tante. De misdienaars riepen daar heel luid de Latijnse teksten. Zo gaan wij het voortaan ook doen, dacht ik, en mijn besluit is een succes geweest. De kerkbezoekers hoorden eindelijk wat we allemaal zeiden!

Huwelijksplechtigheden en uitvaartdiensten betekenden voor mij als misdienaar dat ik niet naar school hoefde. Trouwdiensten vond ik fijner dan een droevige begrafenis omdat je na afloop van de trouwmis altijd iets lekkers kreeg. De lach van de bruid en bruidegom leidde tot een heel andere stemming dan de tranen bij een rouwdienst.

Dat het katholieke geloof in de jaren vijftig in elk gezin zichtbaar is, leert bijvoorbeeld het bidden bij het eten en bij het naar bed gaan. De weken voor Pasen mag er alleen op zondag gesnoept worden. Zes van de zeven sacramenten roepen ongetwijfeld herinneringen op in elk katholiek geheugen over die tijd.¹ Wie een indruk wil krijgen van het kerkgebeuren vindt op internet talloze teksten van Henk Buijks en reacties daarop. Vele herkenbare verhalen van hem vindt men in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC).

Katholieke scholen

In de vijftiger jaren zijn er twee katholieke lagere scholen. De Mariaschool (Bagijnhof 39) voor de meisjes en de St. Jozefschool (Ridderstraat 10) voor de jongens. In de voorafgaande Bernadette kleuterschool zaten jongens en meisjes nog bij elkaar in de klas. Ze kregen daar les van de Zusters van Liefde.

De geschiedenis leert het volgende. In het voorjaar van 1875 gingen twee heren van het Rooms-Katholieke Armbestuur naar Tilburg om te vragen of een paar Zusters van Liefde bereid waren in Medemblik een bewaarschool te beginnen. Ja, dat gebeurde. Op 5 mei 1884 werd door de zusters ook een Taalschool voor meisjes geopend.

Afb. 2: Einde Bagijnhof met de voormalige Mariaschool (2021).

Deze Mariaschool wordt gevestigd in huize St. Martinus aan het Bagijnhof. Voor de jongens begint het schoolleven in 1908. De fraters uit Tilburg starten in dat jaar het onderwijs voor 80 katholieke jongens. De openbare lagere school heeft daardoor ineens veel minder leerlingen.

Elke schooldag begint met veel rumoer op de speelplaats. Dan klinkt plotseling de eerste bel. Iedereen moet dan klas bij klas in de rijen voor de deur gaan staan. Daarna klinkt met een korte felle slag de tweede bel. Frater Gerlach speurt rond of iedereen zich aan de stilte houdt.

Afb.3: Het R.K.-onderwijspersoneel met schoolkinderen op een dagtripje naar Schoorl (1963).
Achterste rij v.l.n.r.: frater Emile, frater Constant?, mev. Pronk-Ruitenbergh, frater Servatius, ?, frater Pancratius. Middelste rij v.l.n.r.: frater Ludovicius, juffrouw Trudy de Jong, frater Franciscus, juffrouw Anny van Velzen, frater Switbertus. Voor: de chauffeurs.

Elk trimester krijg je als leerling van de St. Jozefschool een rapport. Het eerste cijfer gaat over het vak Godsdienstleer, het tweede cijfer vertelt over je kennis van de Bijbelse Geschiedenis. Het bekendste boekje met vragen en antwoorden over het katholieke geloof is ongetwijfeld de Schoolcatechismus geweest. In 1920 vonden de Nederlandse bisschoppen het nuttig dat er voor het gehele land één catechismus zou komen. Zij stelden deze dan ook verplicht. Tussen 1920 en 1964 zijn katholieke kinderen opgegroeid met deze leerboekjes over het geloof. De bedoeling was dat de leerlingen alle vragen en antwoorden uit hun hoofd leerden. Vooral de eerste vraag, met bijbehorend antwoord, is zeer bekend: Waartoe zijn we op aarde? Het antwoord hierop zullen veel katholieken nog weten: We zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn.

Als de huidige Jozefschool 80 jaar bestaat, verschijnt een boekje met veel foto's en herinneringen. Meester Frans Brieffies noemt in zijn terugblik over de jaren 1953-1959 een beleving, die bij veel leerlingen van toen nog zeer herkenbaar zal zijn.

Vervolgens stommelt iedereen naar binnen en loopt naar zijn klas.

Afb.4: De St. Jozefschool in de Ridderstraat (1970).

In de jaren vijftig is de leerplichtige leeftijd 14 jaar. Hoewel de meeste leerlingen na de lagere school kiezen voor vervolgonderwijs, sluiten sommigen hun schoolperiode af in de zevende of achtste klas. De katholieke jongens die in Medemblik doorleren, gingen vaak op de fiets naar de Ambachtsschool St. Wilfried in Grootebroek.

De keuze voor een internaat, om frater of priester te worden, werd toen dikwijls gemaakt. In 1956 bijvoorbeeld kiezen vijf jongens voor een seminarie, missionaris- of pateropleiding. Later ervaren ze dat dit een foutieve keuze is geweest. Ze zijn allen voortijdig afgehaakt. Enkele leerlingen in die tijd kozen voor de (M)ULO tegenover de lagere school: Huize St. Radboud. Het Uitgebreid Lager Onderwijs voor de katholieke meisjes betekent een fietstocht: De St. Augustinus MULO in Wervershoof of de Dr. Ariens MULO in Middenmeer. Het Werenfridus Lyceum in Hoorn is de plek om nog verder te leren. Het enige vervolgonderwijs voor katholieke meisjes is de VGLO in de Kruisstraat.

PENSIONAAT HUIZE St RADBOUD, aldus de tekst op de eerste bladzijde van mijn schoolrapport in het zevende leerjaar. Ik zit dan als externe leerling in het bekende gebouw aan de overkant van de lagere school. Vanaf 1922 is dat een internaat voor 'katholieke jongeren uit de nette burgerstand'. Rond 1950 zorgen 30 fraters voor 130 leerlingen van 10 tot 17 jaar. Ze volgen de drie laatste jaren van de lagere school of zitten in een klas van de ULO. De nette interne leerlingen worden dagelijks om half zeven gewekt en gaan daarna om zeven uur naar de Heilige Mis in de kapel. Het avondeten is om vijf uur, daarna is er huiswerkuur van zes tot zeven onder toezicht van de fraters. De externen komen voor dit huiswerkuur weer terug van huis. Na het avondgebed om negen uur lopen de meeste interne jongens in stilte naar boven. De hoogste klassen mogen nog een uurtje opblijven.

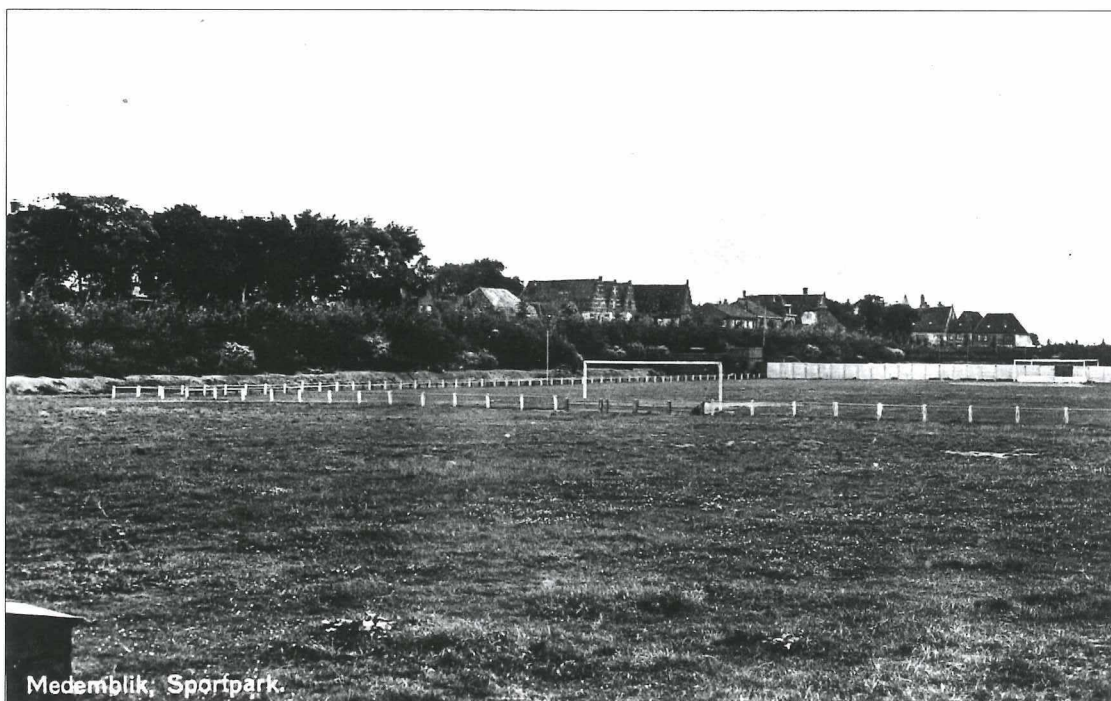
Op de vrije woensdag- en zaterdagmiddagen worden lange wandelingen gemaakt. Als ze in een rij door het Bagijnhof liepen, hoorde ik vaak zeggen 'daar lopen de kippen'.

Het kippenhok is voor plaatsgenoten de naamgeving voor het pensionaat. De oorzaak van dit scheldwoord zijn de hoge gaashekken op de speelplaats. Mijn meeste ULO-klasgenoten zijn geen Medemblikkers maar verblijven op het internaat. Enkele leerlingen wonen in de Wieringermeer. In het drie maandelijks ULO rapport ontvang ik telkens cijfers over mijn kennis van (1) Christelijke Lering, (2) Bijbelse Geschiedenis en (3) Liturgie. In het eerste trimester zijn deze beoordelingen ruim voldoende: 10, 10, 7,5.

Heeft de tweedeling van de katholieke scholen voor jongens en meisjes gevolgen gehad voor latere verkeringen? Misschien. Het grotere gezin is natuurlijk een ontmoetingsplek geweest voor vrienden en vriendinnen. De danslessen vanaf je zestiende in het St. Pieter bij Peter Verbiest en de dansavonden in Het Wapen (Rita en de Golden Five) zijn voor veel jongeren wellicht blijvende herinneringen.

Katholieke verenigingen

Dat het katholicisme in de eerste helft van de vorige eeuw een grote invloed heeft gehad op ons verenigingsleven laat zich met vele voorbeelden bewijzen. Met name in de twintiger en dertiger jaren is het katholieke geloof in Medemblik de impuls voor de oprichting van vele verenigingen. Sport, toneel en muziek krijgen clubs met louter katholieke leden. De bekende locatie voor zang en toneel is het verenigingsgebouw 'St. Pieter' (Ridderstraat 9). Dat in de vijftiger jaren niet elke vereniging door het geloof is opgesplitst leert onder meer de geschiedenis van de bekende muziekvereniging Crescendo. Onze oude Harddraverijvereniging Prins Hendrik blijft eveneens divers. En noemenswaard in deze jaaruitgave is de Vette Varkens Vereniging.

Afb.5: D.V.O. voetbalveld Vooreiland (1936).

D.V.O. is de voetbalclub in mijn jeugd. In 1951 bestaat deze rooms-katholieke voetbalvereniging twintig jaar. Jan Struik heeft een mooie herkenbare terugblik geschreven met veel bekende namen. De plekken waar zowel M.F.C., als D.V.O. (en D.E.K.) speelden zijn de sportvelden aan het Vooreiland.

'Beiden maakten er geen geheim van, dat katholiek en protestant absoluut niet samen konden gaan. Een hoge betonnen schutting, die veel weg had van de Berlijnse muur, scheidde de twee verenigingen van elkander. In het midden stond de snoepkraam van Jan Zwaan. Deze was zo neergezet, dat de supporters van de twee kemphanen toch voorzien konden worden van divers snoepgoed en een flesje cider. En je waagde het niet om tijdens de wedstrijd even over de schutting te kijken. Een klap met een wandelstok was het teken dat je het maar bij je eigen vereniging moest houden.'

Twee bekende namen van voetballers in die tijd zijn de Pronken en de Manshandens. In 1951 speelden beide families tegen elkaar voor een goed doel. De opbrengst was bestemd voor het missiewerk van pater Manshanden. De oproep om de pater te steunen zorgden voor heel veel toeschouwers. De Pronken verloren met 5-3.²

In september 1963 vindt de fusie plaats tussen D.V.O. en M.F.C.. Een nieuwe toekomst voor de voetballers in Medemblik! Het huidige verenigingsleven laat zien dat niet alleen bij voetbal de katholieke stempel verdwenen is. De R.K. verenigingen in Medemblik gaan, net zoals D.V.O., fuseren of worden voor iedereen toegankelijk gemaakt. De ontzuiling in de zestiger jaren heeft veel Medemblikkers weer bij elkaar gebracht.

Katholieke winkels

Veel katholieke Medemblikkers hebben in de vijftiger jaren waarschijnlijk gekozen voor een R.K. winkel. Het geloof bepaalde toen dikwijls de keuze voor bakker, slager, kruidenier of groenteboer. Wie als katholieke winkelier klanten wilde krijgen met verschillende geloofsachtergronden, probeerde dit te bereiken door zelf meerdere keuzes maken. Ik herinner me daarom nog goed dat wij thuis brood, vlees en groente kochten bij verschillende winkels. De dichtstbijzijnde slager Hansen en bakker Vijn werden dus doelbewust slechts af en toe bezocht.

Media: krant, radio en tv

Een belangrijke invalshoek voor het geloof in de vijftiger jaren is de invloed van de media. Thuis lezen we de Volkskrant, die toen als ondertitel had: KATHOLIEK DAGBLAD VOOR NEDERLAND. Het weekblad 'de Katholieke Illustratie' is heel lang één van de grootste landelijke tijdschriften geweest. De Katholieke Radio Omroep (KRO) zorgde voor dagelijkse geluiden.

Op 2 oktober 1951 is de eerste televisie-uitzending en op verschillende plekken kan men kennis maken met deze imposante uitvinding. Voor de etalages van de plaatselijke tv-winkels (Piet Gons in het Bagijnhof, Jan Roozendaal op de Westerhaven en Radio Bood op de Nieuwstraat) staan heel veel kijkers zoals op afbeelding 6 te zien is. De eerste tv-uitzending wordt om acht uur 's avonds zichtbaar gemaakt in 'Hotel Roemer' en 'Hotel Het Wapen van Medemblik.

De KRO presenteert op 16 oktober de eerste televisie avond met als omroepster Maria Antoinette Bouwman. Dat Mies daarna is uitgegroeid tot een zeer bekende tv-persoonlijkheid zullen velen beamen. Ja, de televisie ontwikkelt een nieuw tijdperk. Er komen steeds meer antennes op de daken en de toneel- en zangverenigingen worden slechter bezocht.

Afb. 6: De eerste televisietoestellen in de etalage van Radio Bood (ca. 1960).

In het internaat verschijnt de televisie in 1958. De fraters krijgen vanuit Tilburg te horen welke omroepen wel en niet bekeken mogen worden. In de zestiger jaren zijn er echt andere tijden gekomen.³ Tenslotte. Veel herinneringen over mijn katholieke leven van toen, zitten nog wel in mijn hoofd. Ik besefte dat pas tijdens het schrijven. Gelukkig is de verzuiling eind vorige eeuw verdwenen.

Intro op de protestantse en neutrale zuil

In Medemblik waren in de jaren vijftig vier protestantse kerken gevestigd: de Hervormde Kerk (Bonifacius), de Gereformeerde Kerk (Meerlaan), de Lutherse Kerk (Westerhaven) en de Doopsgezinde Kerk (Tuinstraat).

Onderstaand zal de beleving van deze periode worden belicht vanuit de gereformeerde en de hervormde richting. Zoals hierboven aangegeven is die beleving via interviews opgetekend.

Gereformeerd in Medemblik

In Medemblik is in 1843 de afscheiding van de Gereformeerde Kerk van de Hervormde Kerk begonnen. Heel veel informatie over deze Kerk is te vinden in het boekje "Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik".

Geloofsbeleving thuis

Wim Bakker is geboren in 1935 en hij was eind jaren vijftig dus 25 jaar oud. Hij is in 1962 getrouwd met Ina Pols uit Heerhugowaard. Beiden zijn gereformeerd van huis uit. Kenmerkend voor de geloofsbeleving is het lezen van de Bijbel. Iets wat je niet tegenkomt bij katholieken. Iedere dag werd na het avondeten een hoofdstuk uit de Bijbel gelezen. Verder zei je een kindergebed op voor je naar bed ging en werd voor en na het eten een gebed opgezegd. Dat laatste gebeurde bij de katholieken ook.

Kerk en school

De kerkdiensten vonden plaats in het gebouw aan de Meerlaan, dat dateert uit 1939. Centrale onderdelen vormden de preek van de dominee en het gezamenlijk zingen van psalmen. 'Vóór de prediking worden één of meer Bijbelgedeelten voorgelezen, waarna in de prediking zelf de boodschap van de Bijbel aan de verzamelde gemeente wordt uitgelegd, en wordt aangegeven hoe deze kan worden toegepast in het dagelijks leven'.⁴ De preken wisselden van karakter met de persoon van de dominee.

Zo valt over de preken van dominee De Vries, die van 1928-1942 in Medemblik was beroepen, te lezen: 'Hij heeft het niet gemakkelijk gehad, omdat zijn steeds bestudeerde preken niet altijd werden gewaardeerd. De degelijke, vaak dogmatische, inhoud ging velen wel eens te hoog, en hij miste de gave om door welsprekendheid de hoorders te boeien'.⁵

De preken van een opvolger uit de jaren vijftig zijn waarschijnlijk boeiender geweest. Deze dominee Te Winkel (1957-1960) karakteriseert die tijd met een verwijzing naar het bekende lied van Gerard Cox: 'Toen waren we nog gewoon gereformeerd....er werd geen kerkgeschiedenis gemaakt'. Er was geen officieel contact met andere kerken, alleen met de hervormde collega met wie hij verplicht in het bestuur van de christelijke basisschool zat. Hij hield twee preken per zondag, ook op de tweede feestdagen: 'Ook als je geen inspiratie had of met moeilijke zaken geconfronteerd werd, zodat je hoofd overal naar stond behalve naar het maken van preken..'.⁶

Over het zingen van psalmen merkt Te Winkel nog op dat op een gegeven moment het zogeheten zingen op hele en halve noten in zwang kwam. Daarover is heel wat afgepraat of nu op de oorspronkelijke of de niet-oorspronkelijke wijze moest worden gezongen. Hetzelfde gold voor het lezen uit de oude dan wel de nieuwe Bijbelvertaling.⁶ Van de kant van de gemeenteleden vinden we in het hetzelfde boekje onder het kopje 'Mijmeringen' de beleving van de andere zijde. Ze zijn opgeschreven door Wim Bakker.

Afb.7: School met den Bijbel aan de Westersingel (ca. 1930).

Hij noemt zich lid van de buffergeneratie, die tussen het omkeren van elk dubbeltje en de honderd-gulden welvaart van nu. Over de preken haalt Wim met genoegen dominee Groeneveld uit Andijk aan: 'Die preekte niet tegen je. Die praatte met je, daar had je wat aan'. Over de diensten: 'Alles ging l a n g z a a m; hele noten tot de nieuwe berijming kwam. Hele en halve noten..' Onder protest gingen tegenstanders van de vernieuwing, zij vonden het nieuwe ritmisch zingen bijvoorbeeld te gejaagd, in processie de kerk uit.

Onderwijs werd gevolgd op de Nutskleuterschool en de School met den Bijbel, gelegen op de hoek van de Westersingel en de Koggenlaan. Naderhand stond hier het politiebureau en tegenwoordig is de GGZ er gevestigd. Voor de zondagschool gold dat er vanouds in Medemblik drie waren: een lutherse, een doopsgezinde en een hervormde zondagschool. De hervormde zondagschool werd bezocht door kinderen van verschillende kerkelijke richtingen, dus ook gereformeerde kinderen.⁷

Ontspanning en verenigingsleven

De ontspanning lijkt vooral te worden gevonden in gereformeerd verenigingsverband. In de genoemde bundel worden diverse meisjesverenigingen, vrouwen-, jongelings- en mannenverenigingen besproken. Illustratief is de meisjesvereniging 'Immanuel', opgericht op 18 september 1943. Te lezen valt hierover: 'Naast Bijbelse geschiedenis werd de tijd doorgebracht met wat vrije bijdragen, spelletjes, zingen, hersengymnastiek enz.' Bijna ieder jaar werd een gezamenlijke feestavond georganiseerd met de knapenvereniging en de meisjesvereniging 'Bouwen en Bewaren'.⁸ Wim en Ina voegen hier nog aan toe dat er van een bloeiend verenigingsleven sprake was, maar dansen en toneel werden afgekeurd. Dat hoorde niet, dat was zonde. En zwanger voor het huwelijk was een schande. Maar dat gold in die tijd ook in breder verband.

Een in het licht van de huidige tijd opvallende actie vindt plaats vanuit de vrouwenvereniging 'Maria': 'In de jaren vijftig zette de dameskrans zich in voor het vrouwenkiesrecht binnen de kerkelijke gemeente. In 1957 werd er een brief naar de kerkenraad gestuurd met het verzoek verandering te brengen in (het) kiesrecht. Dit verzoek werd toegestaan en in januari 1957 werd het vrouwenkiesrecht ingevoerd'.⁹

Ina zegt daarover: 'Je moet dit ook zien in het licht van wat er algemeen in de maatschappij speelde. In 1956 was bijvoorbeeld de Wet op de handelingsonbekwaamheid van vrouwen afgeschaft. Zo liepen veel discussies binnen de gereformeerde gemeenschap parallel met wat daarbuiten gebeurde'. Wim voegt daaraan toe: 'Er werd bij ons veel en fel gediscussieerd. Daarbij liepen mensen wel eens de kerk uit, maar ze liepen niet weg en later zongen ze ritmisch mee!'

Hervormd in Medemblik

Om een idee te krijgen van hoe een hervormd protestantse jongere zijn geloof en de verzuiling in de jaren vijftig heeft ervaren, heb ik Hessel de Greeuw geïnterviewd. Hessel is geboren in september 1945 en was dus 15 jaar oud toen deze periode ten einde liep.

Geloofsbeleving thuis

Hessels ouders Jan en Wietske de Greeuw waren lid van de Nederlands Hervormde Kerk. Vader Jan was gedurende ongeveer zestig jaar organist in de Bonifaciuskerk. Gevraagd wat nu het eerste is waaraan Hessel denkt als hij de impact van het geloof op zijn leven in die tijd moet benoemen, is het antwoord: muziek. Er was altijd klassieke muziek in huis via de radio of de grammofoon, veel Bach.

Bidden werd voor en na het eten gedaan. Na het warm eten werd een stukje uit de bijbel gelezen. Het was niet zo dat er in het gezinsleven een zware nadruk lag op de geloofsbeleving. In de gereformeerde stroming van het protestantse geloof werd daar waarschijnlijk veel zwaarder nadruk op gelegd.

Een voorbeeld van de misschien vrijzinnig te noemen houding van Jan en Wietske is dat ze er geen probleem mee hadden dat Hessel verkering kreeg met Annie, die geen geloofsachtergrond had. Dat was opvallend genoeg anders in een eerdere fase toen Hessel het leek aan te leggen met een katholiek meisje uit Nibbixwoud. 'Moet dat nou?' was de reactie. Dat werd overigens niets, maar Hessel denkt niet dat zijn ouders het zouden hebben tegengehouden. Met Annie is hij al vijftig jaar getrouwd inmiddels.

Kerk en school

Naast de zondagsdienst in de Bonifaciuskerk, was er godsdienstonderwijs, de zogeheten catechisatie, op een doordeweekse avond. Daarbij werd een stukje uit de bijbel besproken. Hessel herinnert zich dat je daarna in het kader van de jeugdclub kon figuurzagen. Onderwijs genoot hij eerst op de Nutskleuterschool aan de Breedstraat en vervolgens op de School met den Bijbel.

Zowel de Hervormde als de Gereformeerde jeugd ging er naar school. Ook waren er enkele niet-gelovigen zoals Piet Smak en Hennie de Vroe. Niet alleen jongens, zoals bij de katholieken, maar ook meisjes zaten in de klassen. Hij noemt Bertha Kamma, Ellie Serno en Ellie de Putter.

Een mooie herinnering die opduikt is het bezoek met de schoolklas aan een toneelvoorstelling in het 'St. Pieter'. Waarschijnlijk was het een voorstelling, die werd gegeven door leerlingen van de St Jozef school. Het toneelstuk heette 'De toverfluit van Scenario'.

Afb.8: Vijfde klas met meester Jansen. Hessel staat in de middelste rij, derde van rechts (1956).

Hessel herinnert zich met name de imposante opgezette zwijnenkop boven het toneel.

Ontspanning

In protestantse kringen gold veelal dat tv niet mocht. In huize De Greeuw werd daar anders over gedacht, maar was er nog geen geld voor. Buurman en buurvrouw Vlucht hadden gelukkig wel al heel gauw tv en geen kinderen. Hessel en zijn broers waren altijd heel erg welkom om daar te kijken. Het duurde wel tot eind zestiger jaren alvorens thuis tv werd aangeschaft. Een leuk detail is nog dat op zondag geen aankopen mochten worden gedaan, dus een ijsje zat er niet in. De komst van een koelkast (met vriesvak) bracht verlossing!

Voetballen mocht ook niet op zondag en dat deed Hessel dan ook bij zaterdagvereniging D.E.K. Zijn broers hadden daarin geen interesse, die maakten graag deel uit van harmonie Crescendo. Dat trok Hessel dan weer niet, hij voelde meer voor de accordeon. Vader Jan vond dat maar niets, maar ging na enige tijd toch overstag. Hij kreeg een accordeon en ging op les bij uiteraard Rein Moeskops. Rein had ook een accordeonclub, daarin speelden de leerlingen samen een aantal stukken. Ze werden dan ingedeeld in 1^e, 2^e en 3^e partij (analoog aan 1^e, 2^e en 3^e stem bij zangkoren). Hessel was ingedeeld bij de 3^e partij, naar eigen zeggen de minder goede spelers.

Areligieus in de jaren vijftig

Voor een indruk van hoe een 'neutrale' jongere, dus zonder geloofsachtergrond, de verzuiling in de jaren vijftig heeft ervaren, heb ik Corry de Geus geïnterviewd.

Zij is geboren in 1941 en was dus 19 jaar oud toen deze periode ten einde liep.

School

Corry heeft, net als Hessel de Greeuw, de Nutskleuterschool doorlopen aan de Breedstraat, bij juf Geusebroek. Vervolgens ging ze naar de Openbare School aan de Burgemeester Schoutsenstrat. Beneden was de lagere school, boven de mulo.

Een bekende onderwijzeres was juffrouw Ruiterman; zij hield van streng orde houden in haar klas! Je kon ook godsdienstles krijgen, maar dan wel op vrijwillige basis buiten de gewone lessen om. Die lessen werden gegeven door de doopsgezinde dominee mevrouw Van Vliet. Zij kon prachtig vertellen en niet alleen over de Bijbel, maar ook over de oorlog. Eigenlijk gaf ze een soort van wat we nu maatschappijleer noemen.

Corry en haar man Ab Schoonbeek geven nog aan, dat de openbare en christelijke school niet soepel met elkaar omgingen. Het was een beetje water en vuur.

Met de katholieken was er beter contact. Algehele samenwerking vond wel jaarlijks plaats middels de aubade op Koninginnedag. Eerst werd op de Sint Josephschool geoefend onder leiding van frater Servatius. Afwisselend stond dan om de drie jaar de Openbare School, de School met den Bijbel en de Openbare Lagere School voorop. In dezelfde volgorde werd vervolgens de aubade gezongen voor het stadhuis op de dag van het gebeuren.

Afb.9: Zesde klas met meester Den Ouden en juffrouw Ruiterman. Corry staat op de tweede rij, eerste van links (1952-'53).

Na de lagere school is Corry naar de V.G.L.O. gegaan. Die was in hetzelfde gebouw gevestigd en daar kreeg je kook- en naailes, plus wat algemene vorming. Liever was ze naar de huishoudschool in Hoorn gegaan, die leek haar veel leuker, maar daar waren meer kosten aan verbonden zoals busgeld en dat was voor haar ouders toen te kostbaar.

Sport en Ontspanning

Het eerste dat Corry noemt als het gaat over ontspanning in verenigingsverband is de gymnastiekvereniging O.S.S. Zij was niet alleen actieve beoefenaar van deze vereniging op neutrale grondslag, maar is ook jarenlang bestuurslid geweest. Daarnaast kende Medemblik ook de katholieke gymnastiekvereniging R.K. D.V.O. en een protestants-christelijke vereniging waarvan de naam Corry is ontscoten.

Schaatsen kan toch wel een passie van Corry worden genoemd. Zoals vele Medemblikkers is ze waarschijnlijk op de slootjes begonnen. Maar ze herinnert zich vooral het schaatsen op de Westervan, al vóór de winter van 1963.

Dat heeft ertoe geleid dat ze ging deelnemen aan trainingen, die eens per week in Medemblik en Enkhuizen werden gegeven. Hoogtepunt vormden internationale wedstrijden waaraan ze deelnam met plaatsgenote Wil de Beer, die in de jaren '60 Nederlands kampioen langebaan schaatsen zou worden.

Ook was ze lid van de jeugdtonelgroep 'De Doorbraak' (later 'Animo'). Deze kende geen basis op grondslag van het geloof en had ook een jeugdafdeling. De repetities waren in "Het Vosje" op de hoek van het Achterom en het Van Houweningepark. De voorstellingen vonden plaats in Hotel 'West' met bal na!

Vervolgens moet genoemd worden het jeugd operettekoor onder leiding van Rein Moeskops. Zowel kinderen zonder als met geloofsrichting (in ieder geval ook katholieke) waren lid. Eens per jaar werd een voorstelling verzorgd. De repetities en de uitvoering vonden plaats in Het Wapen. Corry noemt Repelsteeltje als voorbeeld. Ze had meestal een rol als kabouters. Net als Hessel de Greeuw, hierboven genoemd, heeft ook Corry deelgenomen aan de accordeonclub van Rein Moeskops.

Zoals de katholieken dansles kregen van Peter Verbiest in het Sint Pieter, kregen de neutralen dat in de Roemer en wel van Bob Röhle. Corry vertelt dat de dansles op een doordeweekse avond werd gegeven en dat er op zondagmiddag vrij dansen was in de Roemer, waarbij Bob voor de muziek zorgde.

Niet onvermeld mag blijven het bezoek aan filmtheater Scala, waarin Lepi Aardenburg de scepter zwaaide. Corry herinnert zich nog als de dag van gisteren de romantische film Sissy!

Afb. 10: Voorstelling jeugdoperette. Linksvoor Rein Moeskops, linksboven assistente Jo Fransen en boven bij het raam rechts pianiste Lenie Gons (ca. 1953).

Ad Dudink en Sjaak Pronk
Medemblik, mei 2021

Geraadpleegde bronnen

F. Beerepoot, *Huize St. Radboud te Medemblik*, In: 56^e Bundel Westfrieslands 'Oud & Nieuw', 56^e Bundel van het Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland', Hoorn, 1989, blz. 19-33.

G.B.W. Huizinga, *Medemblik, inzonderheid in verband met de Zuiderzeewerken*, proefschrift, Alphen a/d Rijn, 1940.

M.A.L. Kerckaert e.a., *Herinneringen aan het 80-jarig bestaan R.K. Jozefschool te Medemblik 1908-1988*, Medemblik, 1988.

Kroniek van Medemblik, Medemblik 2012, blz. 169-223.

H. Langereis, *Medemblik, Grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Idema, Medemblik, 1988, blz. 123-136.

J. Struik, *En de burger van Medemblik... hij leefde voort*, Idema, Medemblik, 2000.

W. Mellema, K. Riepma-van der Made en A.M. van Zijverden-Poortman, *Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik*, Medemblik, 1993.

<https://seniorplaza.nl>jaren 50>religie/>
<https://www.bhic.nl>verhalen>Henk Buijks/>

Herkomst Afbeeldingen:

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1, 2.

Piet Koomen, Medemblik: 3.

J. Makkes, Medemblik: 4, 7.

A. en H. Bos, Hoorn: 5.

Roelof Bood, Medemblik: 6.

Hessel de Greeuw, Andijk: 8.
Corry de Geus, Medemblik: 9 en 10.

- 1 De zeven sacramenten zijn: Doopsel, Vormsel, Eucharistie met communie, Biecht, Ziekenzalving, Priesterwijding en Huwelijk.
- 2 Jan Struik vertelt er een mooi verhaal over (2000, blz.188-189).
- 3 Begin jaren zestig daalt het aantal leerlingen. In 1965 worden internaat en school opgeheven. Fer Beerepoot beschrijft het eindproces.
- 4 <https://nl.wikipedia.org/wiki/Preek>
- 5 Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik, 61.
- 6 Idem, 65-66.
- 7 Idem, 76.
- 8 Idem, 35.
- 9 Idem, 39.